

Zamestnanosť a hospodársky vývoj v Slovenskej republike

Herta GABRIELOVÁ*

1. Vývoj výkonnosti, zamestnanosti a miezd v rokoch 1989–1999

Výkonnosť ekonomiky SR sa v roku 1999 znovu vrátila na úroveň, ktorú dosahovala v období pred transformáciou. Obnova predtransformačnej zamestnanosti sa však ani po 10 rokoch nepodarila; naopak, po celé obdobie transformácie zamestnanosť zaostávala za úrovňou roku 1989. Tabuľka 1 a graf 1 poskytujú prehľad o vývoji ekonomických veličín ovplyvňujúcich vývoj zamestnanosti v rokoch 1989–1999. Osobitne si všímajú relácie medzi rastom produktivity práce a vývojom reálnych miezd tak z pozície zamestnancov (nominálne mzdy deflované indexom spotrebiteľských cien – ISC), ako aj zamestnávateľov (mzdy deflované deflátorom HDP).

Tabuľka 1

Vývoj vybraných makroekonomických indikátorov

Roky	HDP v stálych cenách	Počet zamestnaných osôb	Produktivita práce v stálych cenách	Priemerné mesačné mzdy		
				nominálne	upr. defl. HDP	upr. ISC
Medziročné indexy v %						
1990	97.5	98.2	99.3	104.3	97.8	94.3
1991	85.4	87.5	97.6	115.0	85.4	73.7
1992	93.5	100.3	93.2	120.5	108.4	108.9
1993	96.3	99.9	96.4	118.4	102.7	96.1
1994	104.9	98.2	106.8	117.0	102.9	103.2
1995	106.9	102.2	104.6	114.3	104.2	104.0
1996	106.6	100.8	105.7	113.3	108.4	107.1
1997	106.5	100.2	106.3	113.1	106.1	106.6
1998	104.4	99.6	104.9	108.4	103.2	102.7
1999	101.9	97.8	104.2	107.2	100.6	96.9
Rok 1989 = 100						
1990	97.5	98.2	99.3	104.3	97.8	94.3
1991	83.3	85.9	97.0	120.0	83.6	69.5
1992	77.9	86.2	90.4	144.6	90.6	75.8
1993	75.0	86.1	87.1	171.2	93.0	72.8
1994	78.7	84.6	93.0	200.3	95.7	75.1
1995	84.1	86.4	97.3	229.0	99.6	78.1
1996	89.7	87.2	102.9 **	259.5	108.0	83.7
1997	95.5	87.3	109.4	293.6	114.7	89.2
1998	99.7	87.0	114.7	318.4	118.3	91.6
1999	101.7	85.1	119.5	341.4	119.1	88.8

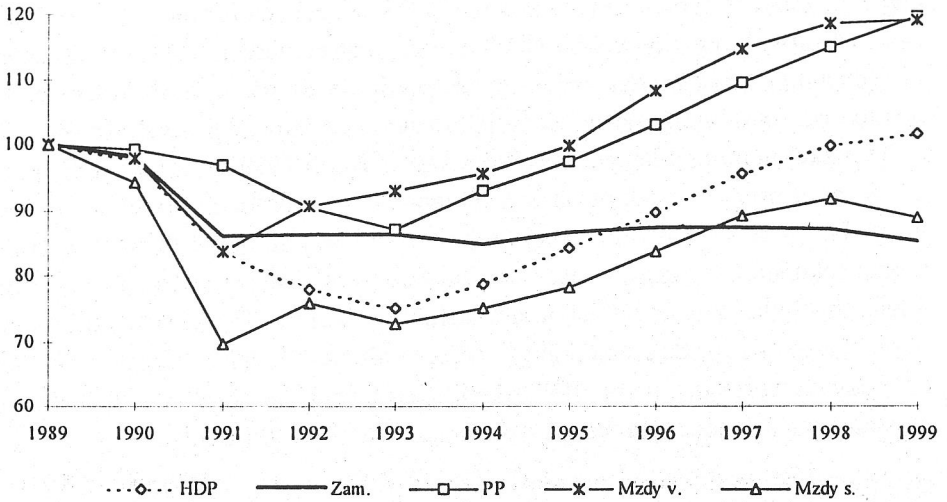
Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [1; 2].

* Ing. Herta GABRIELOVÁ, CSc., Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, Šancová 56, 811 05 Bratislava 1

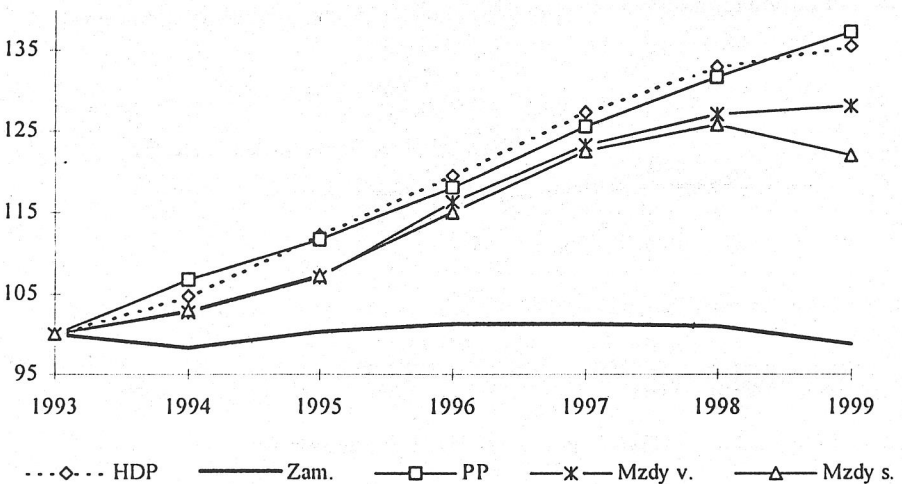
Graf 1

Vývoj HDP, zamestnanosti, produktivity práce a priemerných mesačných miezd¹

a) 1989 = 100

b) 1993 = 100

¹ HDP a produktivita práce z HDP (PP) v stálych cenách, priemerné mesačné mzdy upravené na porovnateľnú úroveň deflátorom HDP (Mzdy v.), prip. indexom spotrebiteľských cien (Mzdy s.).

Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [1; 2].

Ako vyplýva z grafu 1, zamestnanosť v prvých dvoch rokoch transformácie klesala súbežne s HDP. V ďalších rokoch však už zamestnanosť veľmi slabo reagovala tak na jeho pokles, ako aj na jeho rast.

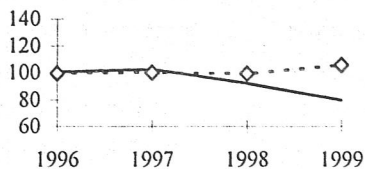
Stagnáciu vo vývoji zamestnanosti po roku 1996 možno takto vysvetliť iba ťažko. V danom období už úroveň HDP (v porovnaní s rokom 1989) predstihuje úroveň zamestnanosti. V slovenskej ekonomike začína etapa výrazného zhoršovania makroekonomickej rovnováhy, tak vonkajšej, ako aj vnútornej. Pre danú etapu je zároveň typická výrazná závislosť slovenskej ekonomiky od zahraničných zdrojov, ktoré síce zvýšili HDP, najmä prostredníctvom investícií do energetických a infraštruktúrnych projektov, ale predpoklady na zvýšenie zamestnanosti nevytvorili (detailnejšie argumentácie možno nájsť napr. v prácach [3; 4]).

O nízkej účinnosti hospodárskeho rastu v rokoch 1996 až 1999 svedčí porovnanie rastu pridanej hodnoty a zamestnanosti vo vybraných odvetviach ekonomiky. Istý predstih rastu pridanej hodnoty pred rastom zamestnanosti v primárnom a sekundárnom sektore možno v podstate považovať za trend, ktorý sa presadzuje vo všetkých trhových ekonomikách. Neprijemne však prekvapuje, že relatívne rýchly rast pridanej hodnoty v sektore služieb, ktorý v rokoch 1996–1998 bol hlavným zdrojom rastu HDP, nebol sprevádzaný aj náležitým zvýšením zamestnanosti v danom sektore (pozri súbor zobrazení v grafe 2).

Graf 2

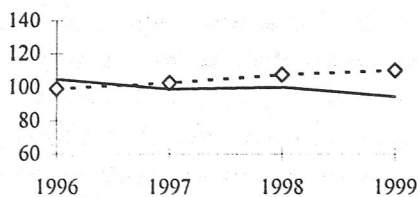
Rast pridanej hodnoty v stálych cenách a rast zamestnanosti vo vybraných odvetviach ekonomiky (1995 = 100)

Pôdohospodárstvo

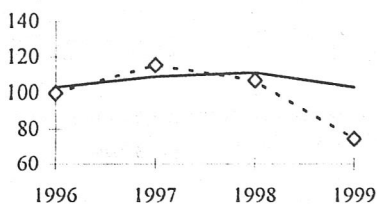
--◇-- HDP — Zamestnanosť

Spracovateľský priemysel

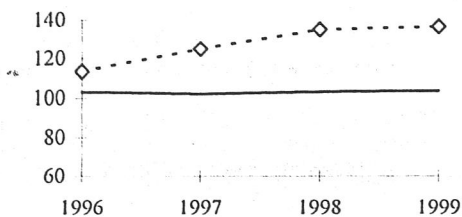
--◇-- HDP — Zamestnanosť

Stavebníctvo

--◇-- HDP — Zamestnanosť

Služby spolu

--◇-- HDP — Zamestnanosť

Identifikácia príčin, ktoré spôsobili, že zamestnanosť v slovenskej ekonomike sa napriek relatívne rýchlemu hospodárskemu rastu len veľmi málo zlepšovala, je mimoriadne zložitá úloha.

Na vývoj zamestnanosti nepriaznivo pôsobila zmena štruktúry výroby v exportnom sektore ekonomiky. Transformačná recesia sa v jednotlivých odvetviach slovenského priemyslu prejavila rôznou intenzitou. Lepšie jej vedeli čeliť predovšetkým odvetvia, ktoré sa na západnom trhu dokázali presadiť na základe cenovej konkurencie, alebo ktoré mali na domácom trhu monopolné postavenie. Najviac utrpeli odvetvia slovenského strojárského komplexu, do zlej situácie sa dostali aj odvetvia ľahkého spotrebného priemyslu. Uvedený posun štruktúry výroby v priemysle znamenal však zároveň oslabenie odvetví, ktoré sú pracovne náročnejšie, a posilnenie energeticky a surovinovo náročných odvetví (podrobnejšie pozri v štúdiu [7]). Prehľad o vývoji bilancie zahraničného obchodu Slovenska za priemyselne spracované tovary (SITC 5–8) podľa náročnosti na výrobné faktory, ktorý uvádzame v tabuľke 2, dokumentuje dané konštatovanie.

Na základe čiastkových bilancií zahraničného obchodu v tovarových skupinách podľa náročnosti na výrobné faktory možno, napriek pozitívnym zmenám v štruktúre priemyselne spracovaných tovarov, zistiť, že pozitívnu bilanciu dosahuje slovenský zahraničný obchod predovšetkým v skupine tovarov náročných na surovinové zdroje. Do roku 1998 dosahoval zahraničný obchod pozitívnu bilanciu aj v skupine tovarov náročných na ľudskú prácu, v roku 1998 sa situácia zmenila. K znižovaniu kladného salda v obchode s týmito tovarmi však dochádzalo už aj v predchádzajúcich rokoch.

T a b u ľ k a 2

Bilancia zahraničného obchodu SR podľa náročnosti na výrobné faktory

Tovarové skupiny prevažne náročné na	Bilancia dovozu a vývozu v mil. Sk					
	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Zahraničný obchod so všetkými štátmi						
Ľudský kapitál	-29 694	-22 928	-33 557	-68 448	-60 104	-47 888
<i>vysoké technológie</i>	-13 736	-10 590	-16 883	-28 133	-27 116	-30 204
<i>užívateľské technológie</i>	-13 853	-10 643	-16 952	-40 877	-30 043	-3 594
<i>ostatné technológie</i>	-2 105	-1 695	278	563	-2 945	-14 090
večný kapitál	-316	-717	-1 431	-2 489	-6 865	-10 578
Ľudskú prácu	11 126	18 051	20 895	16 439	12 419	-7 853
surovinové zdroje	33 140	45 343	51 646	49 659	49 393	40 989
Zahraničný obchod s členskými štátmi EÚ						
Ľudský kapitál	-14 948	-22 661	-28 413	-41 440	-37 547	-14 628
<i>vysoké technológie</i>	-4 487	-6 437	-9 315	-11 701	-14 377	-15 563
<i>užívateľské technológie</i>	-10 027	-14 777	-19 683	-31 820	-22 716	8 695
<i>ostatné technológie</i>	-434	-1 447	585	2 080	-454	-7 759
večný kapitál	319	83	-254	-1 412	-5 444	-7 926
Ľudskú prácu	4 870	8 343	10 418	12 116	7 828	-7 660
surovinové zdroje	11 859	18 687	24 069	23 374	20 344	16 839

Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [8].

Za najdôležitejšiu smer štruktúrnej i exportnej politiky Slovenskej republiky treba, pravda, považovať zvýšenie podielu poznatkovo náročných komodít v štruktúre zahraničného obchodu. Prechod k takejto štruktúre zahraničného obchodu je, samozrejme, náročný a dlhodobější proces (teoretické základy tohto procesu pozri v štúdiu [9]). Iba tak sa však bude môcť znížiť vysoká závislosť slovenskej ekonomiky od dovozu surovín a energií, a zároveň vytvoriť predpoklady aj na postupné vyrovnanie súčasných veľkých rozdielov medzi jednotkovými hodnotami exportu a importu (pozri tab. 3). Týmto spôsobom by sa rast v exportnom sektore, ktorý je schopný značne rozšíriť celkový potenciál domácej ekonomiky vrátane potenciálu na zlepšenie zamestnanosti, mohol výrazne urýchliť.

T a b u ľ k a 3

Jednotkové hodnoty vývozu a dovozu priemyselne spracovaných tovarov (v USD)

	Jed. hodnoty vývozu v USD/kg			Jed. hodnoty dovozu v USD/kg		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998
Zahraničný obchod spolu	0.69	0.86	0.89	2.08	1.91	2.05
Zahraničný obchod so štátmi EÚ	0.64	1.04	1.18	3.83	3.51	3.46
Zahraničný obchod s ostatnými štátmi	0.73	0.74	0.66	1.50	1.24	1.30

Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [8].

Liberalizáciou zahraničného obchodu sa aj u nás v širokom meradle sprístupnili vo svete masovo využívané technické prostriedky (napr. využívanie počítačov). Tieto prostriedky zvýšili nielen výkonnosť pracovníkov, ale aj značnú časť pracovníkov vyradili z pracovného procesu.

Všeobecne, a domnievame sa, že oprávnene, sa považuje využívanie nových výrobných technológií za krajne nedostačujúce. Finančne menej náročné technické zariadenia, ktoré práve uľahčujú a výrazne šetria ľudskú prácu, však aj na Slovensku našli široké uplatnenie.

Tlak na úsporu práce vyvoláva zrejme skutočnosť, že *úroveň reálnych (spotrebných) miezd sa v počiatočnom období transformácie výrazne odklonila od vývoja produktivity práce* a tento odklon sa pri viac-menej zosúladenom vývoji oboch veličín po roku 1993 v podstate nevyrovnal (pozri tabuľku 1 a graf 1). Výrazné zaostávanie miezd za úrovňou roku 1989 sa využíva najmä na podporu (v zásade oprávnených) požiadaviek na rýchlejšiu rast miezd. Zamestnávateľia tento tlak, podporovaný aj odbormi, spravidla riešia redukciami počtu pracovníkov. Takáto reakcia je napokon odôvodnená aj tým, že od roku 1989 si reálne mzdy, rovnako ocenené ako HDP (charakterizujúce nákladovú stránku miezd), pri sledovaní ich vývoja od roku 1989 stále udržiavali istý predstih pred rastom produktivity práce.

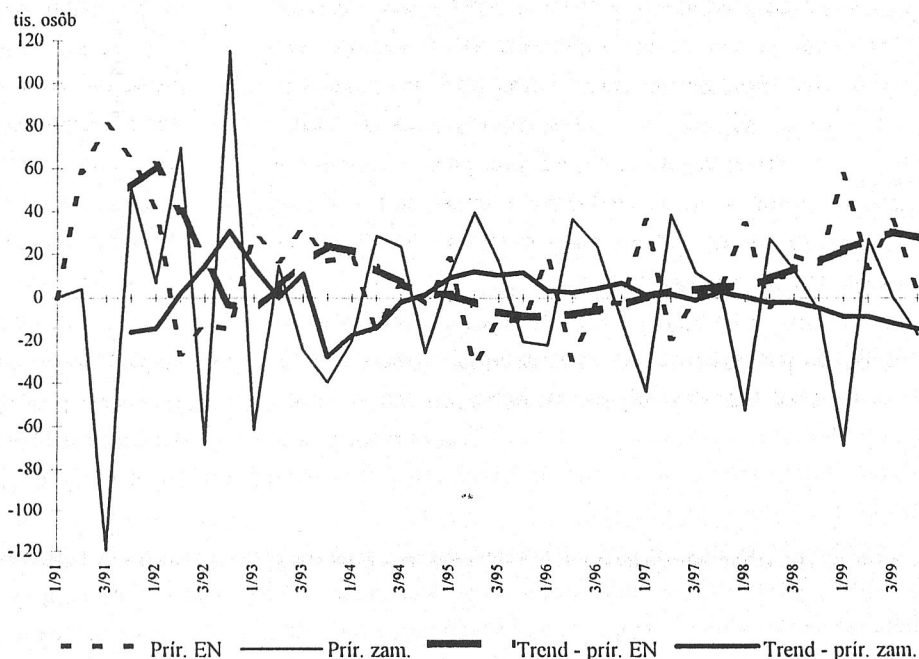
Transformačný proces teda podporil rast produktivity práce (za 10 rokov zhruba o 20 %) na úkor zamestnanosti. Ak posudzujeme uplynulé 10-ročné obdobie ako celok, tak v doterajšom priebehu transformácie sa rast produktivity práce v slovenskej ekonomike dosiahol takmer výlučne na základe úspor práce.

Pod vplyvom rastu produktivity práce sa potreba práce na vytvorenie takmer rovnakého národného produktu v roku 1989 a 1999 v priebehu sledovaného obdobia znížila. Tento proces, vyvolaný tak úsporami práce, ako aj jej nerovnomerným rozdelením medzi účastníkov trhu práce, samo osebe nemožno hodnotiť negatívne. Podstata problému spočíva predovšetkým v tom, že sa *nepodarilo vytvoriť ekonomické podmienky na tvorbu nových pracovných miest*.

Iba v niektorých obdobiach – ide najmä o obdobie, ktoré sa začína v druhej polovici roka 1994 a končí sa zhruba koncom roka 1996 – sa vzťah medzi zamestnanosťou a nezamestnanosťou vyvíjal priaznivo. Uvedené obdobie pokladáme za etapu mobilizácie nevyužitých kapacít, ktorú podporil aj priaznivý vývoj vonkajšieho dopytu a jeho pozitívne pôsobenie na domáci dopyt. Nožnice medzi vývojom zamestnanosti a nezamestnanosti sa po uplynutí tohto obdobia v podstate neustále roztvárali (pozri graf 3).

Graf 3

Štvrťročné prírastky evidovaných nezamestnaných (EN) a priemerného počtu pracovníkov

2. Problémy v podnikovej sfére a zamestnanosť

Jedným zo základných problémov, ktoré ohrozujú zamestnanosť v slovenskej ekonomike, a zrejme ešte dlhšie ohrozovať budú, je rozsiahly a neustále sa re-produkujúci segment stratových podnikov (širšiu charakteristiku tohto problému pozri napr. v [10]).

Základné charakteristiky ziskových a stratových nefinančných organizácií uvádzame v tabuľke 4 a v grafe 4. Z nich vyplýva, že podiel pracovníkov v stratových nefinančných organizáciách sa od roku 1993 nepodarilo znížiť pod 40 % ich celkového počtu pracovníkov. Jeho podiel na celkovom počte pracovníkov v národnom hospodárstve sa síce v posledných rokoch znížil na jednu pätinu, predovšetkým však v dôsledku zníženia celkového počtu pracovníkov v sledovanom segmente nefinančných organizácií.

Tabuľka 4

Základné charakteristiky nefinančných organizácií s 20 a viac zamestnancami¹

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
	Podiel stratových nefinančných organizácií na počte pracovníkov (v %)						
v nefinančných organizáciách spolu	47.1	42.6	43.7	45.7	42.5	41.6	42.5
v národnom hospodárstve	29.9	26.2	25.7	23.6	21.2	20.4	20.5
	Hospodársky výsledok v mld Sk						
Nefinančné organizácie spolu	25.8	30.0	42.8	33.6	32.3	5.4	21.5
v tom:							
ziskové	68.3	61.8	71.9	85.1	90.5	86.8	75.6
stratové	-42.5	-31.7	-29.1	-51.6	-58.2	-81.4	-54.1
	Rentabilita výnosov (v %)						
Nefinančné organizácie spolu	3.1	3.3	4.0	2.8	2.4	0.4	1.4
v tom:							
ziskové	.	.	8.8	9.8	9.3	9.1	7.0
stratové	.	.	-12.0	-14.8	-16.0	-16.4	-10.8

¹ Vrátane príspevkových organizácií; v rokoch 1993–1996 s 25 a viac zamestnancami.

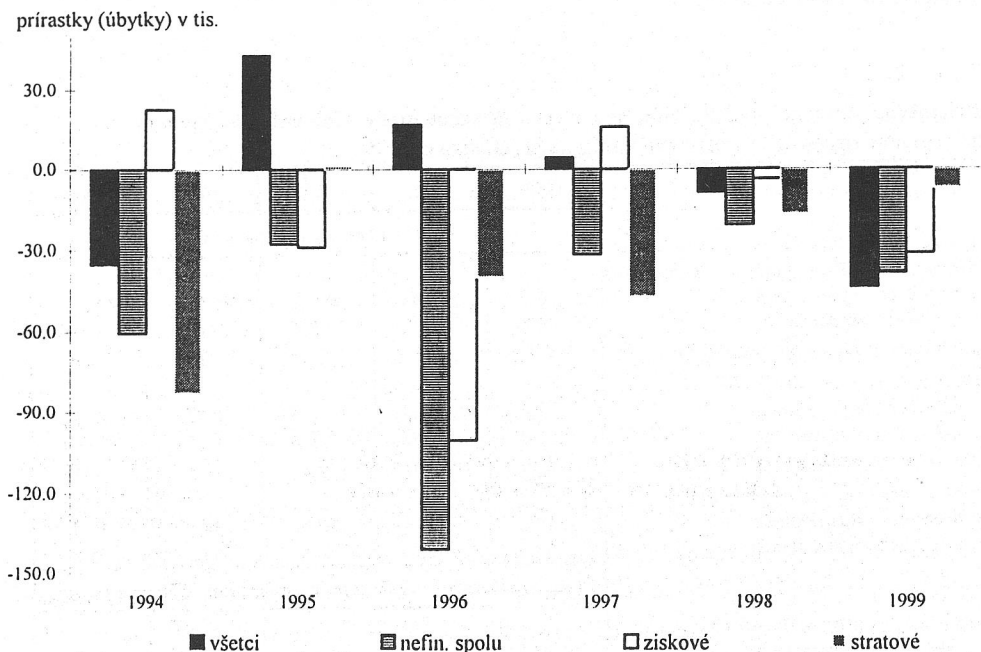
Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [1; 2; 11; 12].

Pohyb počtu pracovníkov v národnom hospodárstve, v nefinančných organizáciách, z toho v ziskových a stratových, znázornený v grafe 4, dokumentuje, že rast zamestnanosti v rokoch 1995–1997 (aj keď postupne sa spomaľujúci) v podstate udržiavali ďalšie segmenty ekonomiky, kým v nefinančných organizáciách zamestnanosť neustále klesala.

V stratových nefinančných organizáciách pôsobilo v posledných rokoch zhruba 400–440 tis. pracovníkov. Ich počet v celej ekonomike bude však zrejme ešte vyšší. Možno predpokladať, že aj v malých nefinančných organizáciách (s počtom pracovníkov do 19, resp. 24 pracovníkov), vo finančných organizáciách a medzi živnostníkmi existujú stratové organizácie. „Prebytoční“ pracovníci (v zmysle ich neracionálneho využívania), samozrejme, existujú i v netrhovom sektore ekonomiky.

Graf 4

Prírastky/úbytky pracovníkov v národnom hospodárstve, v nefinančných organizáciách s 20 (25) a viac pracovníkmi, z toho v ziskových a stratových organizáciách (oproti predchádzajúcemu roku)

Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [1; 2; 11; 12].

V prípade stratových podnikov nejde, ako ukazujú údaje v tabuľke 4, o podniky, ktoré sa pohybujú na hranici alebo niečo málo pod hranicou rentability, ale o podniky hospodáriace v rokoch 1996–1998 s priemernou 15–16 %-nou zápornou rentabilitou; v roku 1999 sa situácia do istej miery zlepšila – záporná rentabilita sa znížila na 10,8 %.¹ Rozsah strát, ktorý od roku 1993 v segmente stratových nefinančných organizácií vznikol, dosiahol ku koncu roka 1999 okolo 350 mld Sk.

Tieto zdroje, prirodzene, v ekonomike chýbajú predovšetkým na rozvojové investície v perspektívnych podnikoch schopných absorbovať ponuku pracovných síl.

Existencia stratových podnikov veľmi negatívne vplýva na utváranie relácií medzi produktivitou práce a mzdami.

¹ Tento, na prvý pohľad priaznivý trend, môže byť, pravda, spôsobený aj presunmi v štruktúre ziskových a stratových podnikov.

Na základe dostupných štatistických údajov sme zisťovali rozdiely medzi ziskovými a stratovými podnikmi v úrovni produktivity práce (na báze pridanej hodnoty v b. c.) a v úrovni nominálnych miezd.² Spracované informácie za sledovaný sektor nefinančných organizácií, a osobitne za spracovateľský priemysel poskytuje tabuľka 5.

T a b u ľ k a 5

Priemerná mesačná produktivita,¹ priemerné mesačné mzdy a ich vzájomný pomer za segment ziskových a stratových nefinančných organizácií²

	1995	1996	1997	1998	1999
	Nefinančné organizácie spolu				
<i>Mesačná produktivita práce v Sk, b. c.</i>					
v ziskových organizáciách	24 415	28 845	30 956	30 841	37 270
v stratových organizáciách	7 888	9 292	9 872	14 463	15 786
pomer ziskových ku stratovým	3.1	3.1	3.1	2.1	2.4
<i>Priemerné mesačné mzdy v Sk</i>					
v ziskových organizáciách	7 733	9 156	10 181	10 763	11 806
v stratových organizáciách	6 301	7 291	8 326	9 621	10 361
pomer ziskových ku stratovým	1.2	1.3	1.2	1.1	1.1
<i>Podiel miezd na pridanej hodnote</i>					
v ziskových organizáciách	31.7	31.7	32.9	34.9	37.7
v stratových organizáciách	79.9	78.5	84.3	66.5	65.6
	z toho : nefinančné organizácie v spracovateľskom priemysle				
<i>Mesačná produktivita práce v Sk, b. c.</i>					
v ziskových organizáciách	25 410	25 438	28 575	31 683	33 270
v stratových organizáciách	9 369	12 038	12 239	13 630	17 353
pomer ziskových ku stratovým	2.7	2.1	2.3	2.3	1.9
<i>Priemerné mesačné mzdy v Sk</i>					
v ziskových organizáciách	7 885	9 135	10 094	10 509	11 529
v stratových organizáciách	6 152	7 120	8 003	9 402	9 981
pomer ziskových ku stratovým	1.3	1.3	1.3	1.1	1.2
<i>Podiel miezd na pridanej hodnote</i>					
v ziskových organizáciách	31.0	35.9	35.3	33.2	34.7
v stratových organizáciách	65.7	59.1	65.4	69.0	57.5

¹ Na báze pridanej hodnoty v bežných cenách.

² Nefinančné organizácie s 20 (v roku 1995 a 1996 s 25) a viac pracovníkmi (vrátane príspevkových organizácií).

Prameň: Vlastné prepočty podľa údajov v [11; 12].

Záver vyplývajúce z danej analýzy jednoznačne potvrdzujú, že relácie medzi produktivitou práce a mzdovou úrovňou v stratových podnikoch v porovnaní so ziskovými podnikmi sú značne deformované. Potvrdzujú to nasledujúce zistenia:

² Treba poznamenať, že analýza nemôže slúžiť na posúdenie vývojových tendencií sledovaných veličín, pretože tie sú ovplyvnené rozdielnym cenovým vývojom v jednotlivých rokoch. Išlo nám iba o zistenie relácií medzi ziskovými a stratovými podnikmi a na tento účel je analýza, podľa nášho názoru, aj v danej podobe vhodná.

- Produktivita práce v ziskových podnikoch tvorí zhruba 2–3-násobok produktivity práce v stratových podnikoch.

- Úroveň miezd v stratových podnikoch sa iba veľmi málo odlišuje od priemerných miezd v ziskových podnikoch. Na rozdiel od výrazných rozdielov v produktivite práce (v ziskových podnikoch vyššia o 100–200 %), v prípade priemerných miezd ide len o 10 až 30 %-né diferencie.

- Význam úrovne miezd pre celkovú hospodársku situáciu vynikne, ak si všimneme poslednú skupinu údajov v tabuľke 5 – podiel miezd na pridanej hodnote.

Pre hospodárenie podnikov a vytváranie predpokladov na ich ďalší rozvoj a zamestnanosť v nich je rozhodujúce, aký podiel tvoria mzdové náklady na pridanej hodnote. V ziskových podnikoch sa tento podiel pohybuje zhruba na úrovni jednej tretiny, v stratových podnikoch naproti tomu mzdy absorbovali v rokoch 1995–1997 okolo 80 % pridanej hodnoty, v rokoch 1998–1999 zhruba dve tretiny.

Je zrejme, že za danej situácie sa v slovenskej ekonomike dá iba veľmi ťažko udržať zodpovedajúci pomer medzi vývojom produktivity práce a priemerných miezd. Politika mzdovej zdržanlivosti by sa mala striktne dodržiavať predovšetkým v stratových podnikoch, a to tak v záujme zachovania zamestnanosti, ako aj zlepšenia ich hospodárskej situácie či udržania sa na trhu.

Zásadné riešenie stratových podnikov, ktoré patria spravidla aj medzi najviac zadlžené, možno očakávať iba od celkovej reštrukturalizácie podnikov (finančnej a na ňu nadväzujúcej reštrukturalizácie zastaraných výrobných štruktúr). Pri existujúcom počte pracovníkov v stratových podnikoch – a na reštrukturalizáciu je, s ohľadom na mieru ich stratovosti, zrelá zrejme väčšina z nich – je proces reštrukturalizácie podnikov z hľadiska miery nezamestnanosti mimoriadne riskantný. Aj pri najprecíznejšie vypracovanom postupe reštrukturalizácie podnikovej sféry sa zrejme nebude možné vyhnúť istému prechodnému úbytku pracovných miest.

Došlo 7. 8. 2000

Literatúra

- [1] Štatistická ročenka SR 1999. Bratislava, Štatistický úrad SR, 1999 a predchádzajúce ročníky.
- [2] Štatistická správa o základných vývojových tendenciách v hospodárstve SR v roku 1999. Bratislava, Štatistický úrad SR 2000; obdobné správy za predchádzajúce roky.
- [3] OKÁLI, I.: Pozadie slovenského hospodárskeho zázraku. Nepríjemná tvrdosť faktov. Pravda, 17. 4. 1998, s. 19.
- [4] OKÁLI, I. a kol.: Zhodnotenie doterajších výsledkov transformačného procesu v slovenskej ekonomike, náčrt jeho otvorených problémov a ďalšieho postupu z hľadiska úloh hospodárskej politiky. [Expertízne štúdie, č. 31.] Bratislava, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV 1999. 110 s.
- [5] Revidované časové rady výsledkov výberového zisťovania pracovných síl za roky 1993–1998. Bratislava, Štatistický úrad SR (poskytnuté na požiadanie).

- [6] Makroekonomické ukazovatele štvrťročných národných účtov a pridaná hodnota za 1.–4. štvrťrok 1999. Bratislava, Štatistický úrad SR, marec 2000.
- [7] GABRIELOVÁ, H. a kol.: Štruktúrna (priemyselná) politika v období ekonomickej transformácie. 3. etapa riešenia výskumného projektu. [Expertízne štúdie, č. 8.] Bratislava, Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV 1998.
- [8] Databáza zahraničného obchodu SR v 3-miestnom kóde SITC. Bratislava, Štatistický úrad SR (poskytnuté na požiadanie).
- [9] BERKE, C. – TRABOLD, H.: „Low-cost“ oder „High-tech“? Strategische Aussenwirtschaftsoptionen für die mittel- und osteuropäischen Länder. In: Schumacher, D., Trabold, H. und Weise, Ch. (Hrsg.): Transformation des Wirtschaftssystems in den mittel- und osteuropäischen Ländern: Aussenwirtschaftliche Bedingungen und Auswirkungen. Berlin, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung 1997, Sonderheft 161, s. 287–320.
- [10] OKÁLI I.: Hospodárska rovnováha a problémy podnikovej sféry. Ekonomický časopis/Journal of Economics, 46, 1998, č. 3, s. 327–352.
- [11] Súhrnné hospodárske výsledky a obstarané investície v SR za 1.–4. štvrťrok 1999. Bratislava, Štatistický úrad SR, apríl 2000; obdobné správy za predchádzajúce roky.
- [12] Zamestnanci a priemerné mzdy za 1.–4. štvrťrok 1999 za nefinančné podniky, ktoré boli ziskové, resp. mali stratu. Bratislava, Štatistický úrad SR; obdobné štatistické informácie za predchádzajúce roky (poskytnuté na požiadanie).

EMPLOYMENT AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE SLOVAK REPUBLIC

Herta GABRIELOVÁ

In 1999 the performance of the SR economy for the first time returned to the level achieved during the last pre-transformation year (1989). However, the pre-transformation level of employment was not met – in 1999 was 15 % less than 10 years ago. Structural parameters and the overall character of (non) sustainability of a noteworthy economic growth in 1994–1998 did not create any significant and long-lasting stimulus to boost employment. The mass economic and political change towards the necessary stabilization of both internal and external macro-economic imbalance has since 1999 till today deteriorated the difficult situation on the labour market and the rate of unemployment, at least from a short and long-term period.

The slow rate of the economic growth from 1996 till 1999 is evident if we compare the value added growth and unemployment in selected industries. A faster growth in value added to compare the employment growth, regarding both primary and secondary sectors, can be considered as a trend common in all market economies. It is a bad surprise to see that a relatively fast growing value added in the service sector, which in 1996–1998 represented the major source of the GDP growth, was not accompanied by a corresponding increase in the employment in the service sector.

Changed production structure in industry sector at the same time weakened the industries that are more work demanding, and on the other side, strengthened the industries

that need high energy and raw materials. An overview on the Slovak foreign trade balance development covering industrially processed goods by production factors is supporting our statement.

A positive balance of the Slovak foreign trade was recorded predominantly in the group of goods demanding high raw materials input. Before 1998 the foreign trade achieved a positive balance also in the group of goods demanding high labour, in 1998 the situation changed. However, still less positive balance trading the above mentioned goods was visible also during the years before.

The increased share of sophisticated commodities in the foreign trade structure should be understood at the most important direction in the structural and export policy of the Slovak Republic. This is the only way how to decrease the high dependency of the Slovak economy on imported raw materials and energies, and at the same time to prepare conditions to level existing big differences between unit values in exports and imports. In kilogram prices it means that for 1 kg in exports we get 1 USD, on the other side, for 1 kg of imports we pay 3 USD. This is the way how to increase the growth in export sector which could mightily increase the total potential of the internal economy including the potential for employment improvement.

A dramatic lag behind in wages to compare the level reached in 1989 has been mainly used to support (principally justified) requests for faster wage increase. Employers solve this pressure promoted also by trade unions mostly by lay-offs, i. e. by reducing the number of employees. Finally, the reasoning for such reaction is that since 1989 real wages, evaluated like the GDP (characterizing the cost side of wages), have sustained still faster growth to compare the growth in labour productivity.

The transformation process thus promoted the labour productivity growth (in 10 years roughly by 20 %) at the expense of the employment. If considering the past period of 10 years being one unit, then the labour productivity in the transformation so far, have been almost exclusively achieved by saving the labour, i. e. by eliminating the labour from the reproduction process.

Under the influence of growing labour productivity, the labour needed to create almost the same volume of the national product like in 1989 and 1999, during the examined period decreased. This process called by labour savings and uneven distribution among the participants on the labour market should not be evaluated negatively. The core of the problem is that the economy did not set up conditions for creating new work positions.

The present bad unemployment development in the Slovak Republic has resulted from a decline in employment in the national economy by 300–350 thousand of persons at one side, and from an increase of the number of inhabitants in their productive age by 300 thousands of persons on the other side, out of which 150 thousand of persons represent the labour supply.

One of the substantial problems deteriorating the employment in the Slovak Republic, which assuming will be pertaining for a longer period, is the large and steadily reproduced segment of loosing companies.

The share of employees in loosing non-financial companies since 1993 was not less than 40 % of the total number of employees. This share on a total number of employees in the national economy decreased during recent years to represent 1/5th. However, it was mainly due to decreased total number of employees in the examined segment of non-financial companies.

About 400–440 thousand of employees worked roughly in the loosing non-financial companies during recent years. In the whole economy their number would be even higher. It can be expected that among small non-financial companies (with the number of employees up to 19, or 24), in financial companies and among entrepreneurs there are also loosing companies.

As loosing companies we do not consider companies, which were on the threshold or a bit under the threshold of profitability, but companies which in 1996–1998 were running their business with 15–16 % loss; in 1999 the situation improved a little – the loss represented only 10.8 %. The scope of losses that from 1993 in the segment of loosing non-financial companies appeared till the end of 1999 represented about 350 billion SKK.

The existence of loosing companies has a strong negative impact upon the relationship between labour productivity and wages.

The relationship between labour productivity and the level of wages in loosing companies to compare profitable companies have been considerably deformed. The following findings support our statement:

- The labour productivity in profitable companies form 2–3 multiple of the labour productivity in loosing companies.
- The level of wages in loosing companies differs only slightly from the average wages earned in profitable companies. In difference from large contradictions in labour productivity (in profitable companies differed by 100–200 % higher), average wages show only the difference from 10 to 30 %.
- Wage costs are not a significant item in the companies' cost structure – they represent only about 10 % of total costs. For making business and creating conditions for further development of companies and for employment in them, the share of wage costs on value added is important. In profitable companies this share is somewhere on the level of 1/3rd, in loosing companies, for instance in 1998, it was on the level of 70 %. Taking into consideration that labour costs are roughly by 40 % higher than direct (wage) labour costs, then in the sector of loosing companies the labour costs are almost matching the value added level.

Evidently, in the given situation in the Slovak Republic it is very difficult to maintain the appropriate ratio between labour productivity and average wages development.

A substantial solution on further existence of loosing companies, which have usually the highest debts, can be expected only after a total restructure of the companies (financially and subsequently restructuring the out-of-date production structures). With the existing number of employees in loosing companies – considering their losses, the most of the companies are ready for the restructuring – this restructuring process from the point of view of the unemployment rate, is extremely risky. Even with the best prepared restructuring plan on the enterprise level, a certain loss of work places cannot be avoided.